

ОБЛАСНИЙ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ КУЛЬТОСВІТНИХ ЗАКЛАДІВ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ В КЛАСІ ГІТАРИ

/методичні поради/

Харків 2023

**ОБЛАСНИЙ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ КУЛЬТОСВІТНИХ ЗАКЛАДІВ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ
АНСАМБЛЕВОГО
МУЗИКУВАННЯ
В КЛАСІ ГІТАРИ**

/методичні поради/

Харків 2023

Деякі аспекти ансамблевого музикування в класі гітари (методичні нотатки) / за заг. ред. Самоварової Т. М. Харків : ОНМЦПК, 2023. 12 с.

Деякі аспекти ансамблевого музикування в класі гітари (методичні нотатки)

Автор-укладач:

ПОЛОВИНКА І.О. — викладачка кафедри народних інструментів Харківської державної академії культури, Харківського фахового вищого коледжу мистецтв, членкиня Асоціації гітаристів Національної всеукраїнської музичної спілки

Рецензенти:

ДОЦЕНКО В.І. — професор Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського, заслужений артист України

ЩЕРБАК І.Г. — старша викладачка Харківської дитячої музичної школи №15 імені В.А. Моцарта

Методичні рекомендації складені до Типових навчальних програм з навчальних дисциплін «ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ. (ОРКЕСТР)» елементарного та базового підрівнів початкової мистецької освіти з музичного мистецтва, інструментальні класи, для використання в мистецьких школах Харківщини. Типові програми схвалені науково-методичною радою Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти в 2023 році.

УДК 780.614.131:785](073)

Відповідальна за випуск **Гончарова О.М.**, методистка вищої категорії Обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів

З М І С Т

1. Вступ.....	4
2. Перший досвід гри в ансамблі.....	4
3. Розподіл партій.....	6
4. Робота над музичним твором у класі ансамблю.....	7
5. Планування уроків з колективного музикування.....	10
7. Підбір репертуару для ансамблю гітаристів.....	11
8. Список рекомендованої літератури.....	12

ВСТУП

Теорія та практика мистецької освіти сьогодення потребують постійного оновлення різноманітних сторін освітнього процесу. Останнім часом простежується підвищений інтерес до ансамблевого музикування в закладах спеціалізованої мистецької освіти. Гра в ансамблі, зазвичай, сприймається здобувачами освіти з великою зацікавленістю та захопленістю, що пов'язано зі специфікою цього виду виконавства, адже музичний твір озвучується в спільній творчості кількох учасників.

Ансамблеве музикування є важливою складовою процесу виховання музиканта, адже ансамблевий пласт репертуару може бути задіяний для формування та розвитку навичок читання з листа, швидкої орієнтації в нотному тексті, активізації фантазії та творчого потенціалу, розширення музичного світогляду. Однак, найголовніше, чому вчить ансамблеве музикування – це вміння уважно та сконцентровано слухати найтонші відтінки звучання твору. Гра в ансамблі сприяє розвитку компетентності колективної взаємодії, тобто здатності узгоджувати та координувати власні виконавські дії з іншими учасниками колективу для досягнення спільного результату.

Мета представленої роботи – розглянути деякі аспекти ансамблевого музикування в класі гітари мистецької школи.

Перший досвід гри в ансамблі

Знайомство з ансамблевою грою в класі гітари краще розпочинати в перший рік навчання на уроках з фаху, включаючи до програми дуети разом з викладачем. Використання такої форми роботи сприяє швидкому розвитку в учня почуття ритму та темпу, музичного слуху, покращує концентрацію уваги під час виконання творів та здатність швидко реагувати у випадку певних помилок. Недарма в першому зошиті школи гри на гітарі за методом Шинічі Сузукі лєвова частина творів виконується учнем в дуеті з викладачем. Цікаво також відзначити, що в деяких творах партія учня дублюється в партії викладача, таким чином це допомагає

початківцю почувати себе більш впевнено під час виконання та швидко зорієнтуватись у випадку помилки (нотний приклад 1).

Нотний приклад 1.

3

13

Go Tell Aunt Rhody

Folk Song

Moderato

The image shows a musical score for the folk song 'Go Tell Aunt Rhody'. It consists of two systems of music. Each system has a vocal line on a treble clef staff and a guitar accompaniment on a bass clef staff. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Moderato'. The first system contains four measures, and the second system contains four measures. The guitar part features a consistent rhythmic pattern of eighth notes.

Чудовим прикладом використання ансамблевої форми роботи на уроках з фаху може слугувати навчальний посібник польської гітаристки, викладачки та композиторки Тетяни Стачак «Гітара. Перший клас». Яскраві ілюстрації до кожного твору допомагають учневі одразу відчутти образ музичного твору (нотний приклад 2).

Нотний приклад 2.

Wiosna
Spring

Pogodnie / Gaily

The image shows a musical score for the song 'Wiosna Spring'. It features a watercolor illustration of a yellow duck and leaves at the top. The score is in 4/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). The tempo is marked 'Pogodnie / Gaily'. The vocal line is on a treble clef staff with lyrics 'a m i m a m i m a m a m' written above it. The guitar accompaniment is on a bass clef staff. The score consists of two systems, each with four measures. The second system ends with a double bar line and the Roman numeral 'XII'.

Серед вітчизняних гітаристів та композиторів подібну методику в своїх збірниках використовували Андрій Андрушко («Музичні нотатки II»), Тетяна Ковальова («Твій перший гітарний альбом»).

Навички ансамблевої гри, здобуті на перших уроках, необхідно розвивати та зробити важливою складовою музичного виховання юного гітариста. Навіть в старших класах іноді корисно використовувати ансамблеву форму роботи. Наприклад, при вивченні двоголосних поліфонічних творів, коли учень виконує партію верхнього голосу, а викладач нижнього та навпаки. Це допоможе урізноманітнити освітній процес, а також сприятиме міцнішому вивченню, часом складної для сприйняття, поліфонічної фактури.

Розподіл партій

Перші заняття з ансамблем необхідно проводити таким чином, щоб кожен учасник зміг проявити себе, продемонструвати власні можливості, що є необхідною умовою для подальшого ефективного розподілу партій.

Рівень підготовки учнів до гри в ансамблі можна з'ясувати проаналізувавши виконання учнем/ученицею або улюбленої п'єси, або після вивчення з колективом нескладного ансамблевого твору.

При розподілу партій слід враховувати не тільки певний рівень виконавських можливостей учасників ансамблю, а й їх фізичні дані, здібності, схильність до певного типу музичного мислення, виконання того чи іншого виду фактури, а також такі риси особистості, як відповідальність, сумлінність, лідерські якості.

Так, наприклад, перші партії краще довіряти більш здібним учням з яскраво вираженими виконавськими можливостями. На басову партію зазвичай назначають фізично міцних учнів з хорошим почуттям ритму. Партія других гітар доручається більш спокійним, уважним учням, схильним до компромісів.

При дублюванні партій в кожній групі визначається провідний, найбільш старанний виконавець – лідер. Це стане не тільки запорукою

якісного виконання музичного твору, а й додасть впевненості учням з менш розвиненими навичками колективного музикування.

Робота над музичним твором

На початковому етапі роботи над музичним твором у гітарному ансамблевому музикуванні одне з центральних місць займає *вірна аплікатура*. Гітарна аплікатура є важливим елементом виконання. Її вибір тісно пов'язаний з фразуванням, штриховою різноманітністю, теситурою, а також фактурою музичного матеріалу. Наприклад, тембр та динаміка гри на гітарі залежать не тільки від способу звуковидобування правої руки, а й від аплікатури лівої.

Підібрати й позначити в нотному тексті музичного твору аплікатуру необхідно ще до початку його розбору, це полегшить технічні труднощі, забезпечить тембральну єдність та збалансованість звучання кожної партії. Підбір аплікатури лівої руки в основному залежить від двох типів звучання музичної фрази – кантиленної та технічної.

Кантилена потребує аплікатури, що забезпечує в основному єдине тембральне забарвлення. Тому доцільно виконувати музичний мотив або фразу лінійною аплікатурою, тобто на одній струні. Слід звертати особливу увагу на ноти мелодичної лінії, що виконуються на відкритих струнах і, за можливості, уникати їх, оскільки в повільних кантиленних творах їх тембр та гучність може контрастувати.

В технічних епізодах при виборі аплікатури важливу роль відіграє принцип позиційного паралелізму – максимальне використання виконавських можливостей в одній позиції. Цього можливо досягти за умови мінімального використання переходів з однієї позиції в іншу – подібно до гри гам в аплікатурі А. Сеговії. При підборі аплікатури правої руки слід керуватися принципом чергування пальців, уникаючи виконання декількох нот підряд одним пальцем (наприклад, *i-i, m-m, a-a*; винятком є палець *p*).

Однією з перших технічних вимог спільної гри та найважливішою якістю ансамблю є *синхронність* – єдине розуміння й відчуття темпу та ритмічного пульсу.

Реалізувати цю вимогу в повній мірі можливо лише через виховання в учасників ансамблю загостреної слухової уваги до звучання як своєї, так й інших партій, через фокусування слуху від «я» до «ми». І тут стане в нагоді проста вправа – виконання в унісон усіма учасниками ансамблю однакового ритмічного малюнку. Наприклад, спочатку учні грають рівні четвертні, потім восьмі, далі чергують четвертну і дві восьмі й так далі.

Під час роботи над музичним твором задля покращення синхронності можна виконати його на нюанс тихіше, ніби пошепки. Така гра сприяє зосередженості на точності виконання, спонукає кожного учасника ансамблю уважно слухати всі партії.

Досягти синхронного виконання у великому гітарному ансамблі досить важко, але точність вступу досягається значно легше, якщо учасники колективу правильно відчують темп ще до початку гри. Музика починається ще в ауфтакті й навіть в короткі миті, що йому передують. В ансамблі неодмінно повинен бути виконавець, який виконує функції диригента, як правило, це учень, виконуючий першу партію. Ауфтакт повинен бути чітким та зрозумілим кожному учаснику, тому невелику частину уроку потрібно приділити відпрацюванню показу вступу, відхилень від темпу, зняття.

Необхідною передумовою активного слухання в процесі спільного виконання, так само, як і в сольному виконанні, є впевненість в автоматизмі всіх моторно-рухових процесів, тобто увага виконавців повинна бути вільною від технічних складнощів. Окрім цього виконавцям необхідно володіти особливим навиком, який можна назвати «ансамблеве фокусування». Тобто заняття в ансамблі допомагають сформувати в учня навик творчої взаємодії, вміння слухати не тільки власне виконання партії, а й виконання інших партій загалом.

Розвитку активного слухання та уваги також сприяє наступна вправа: викладач виконує невелику музичну фразу і просить учнів по черзі спробувати скопіювати характер звучання (силу звуку, тембр, штрих), при цьому зовсім не обов'язково повторювати той самий нотний текст, акцент повинен ставитись на передачу звукового образу.

Динаміка являється одним із найдієвіших засобів музичної виразності. Вдале використання динаміки допомагає розкрити загальний характер музичного твору, його емоційний зміст, продемонструвати особливості форми.

При роботі з ансамблем гітаристів слід враховувати динамічні можливості гітари, оскільки вона є одним з найтихіших інструментів. Тому, визнаючи значну роль динаміки, не слід забувати й про інші засоби музичної виразності. Подібність збільшення гучності створює ущільнення фактури, поява нових регістрів та тембрів. Наприклад, під час гри біля підставки (*sul ponticello*) враження більш гучного звучання створюється за рахунок наповнення звуку високими обертонами, і навпаки – під час гри біля грифу (*sul tasto*) звук стає м'якшим та дещо тихішим. Також, своєрідний ритмічний малюнок або штрих може виділити певний голос із загального звучання не менше, ніж динаміка.

Динаміка ансамблевого виконання завжди багатша та ширша, ніж динаміка сольного виконання. Особливу увагу під час роботи над динамічними відтінками необхідно приділяти балансу між партіями. При вистроюванні балансу в гітарному ансамблі слід враховувати, що середній регістр гітари звучить дещо тихіше. Інколи в процесі занять виявляється, що при нюансі *forte*, у зв'язку з індивідуальними особливостями учнів та якістю інструменту, деякі партії «тонуть» у загальному звучанні і певні важливі елементи фактури не прослуховуються. У цьому випадку потрібно орієнтуватись на найтихіший інструмент. Для інших учасників ансамблю *forte* найтихішого інструменту повинно слугувати еталоном у відповідності до якого вони «підлаштовують» силу звучання своїх партій. *Forte* головної партії повинне бути дещо інтенсивнішим, ніж *forte* супроводу. При виконанні крещендо головна партія збільшує силу звучання першою, а при димінуендо – навпаки – зменшує силу звучання останньою. Інколи для виділення певного голосу доцільно використовувати апояндо, тобто спосіб звуковидобування з опорою на наступну струну.

Слід зазначити, що особливе значення при формуванні виконавської техніки гри на класичній гітарі займає **питання культури звуку**. Тому, в класі ансамблю необхідно звертати увагу не тільки на якість звуку, але й на широту звукової палітри, використовуючи гру біля підставки (*sul ponticello*), гру біля грифу (*sul tasto*), різноманітні способи звуковидобування.

Також значної уваги в роботі з гітарним ансамблем потребує ретельна **робота над штрихами**. Вибір того або іншого штриха цілком і повністю залежить від музичного змісту твору. Штрихи в ансамблі залежать від штрихів окремих партій. Тільки під час загального звучання партитури може бути визначена художня доцільність вирішення будь-якого штрихового питання. Поєднання різноманітних штрихів у однотембровому ансамблі гітаристів допоможе створити особливу багат шарову фактуру звучання.

Планування уроків з колективного музикування

Планування уроків з колективного музикування є одним з ключових етапів у роботі викладача. Це дозволяє забезпечити належний рівень підготовки учнів, відповідну організацію та ефективне використання часу на занятті. Викладач повинен визначити цілі та завдання уроку (який музичний матеріал буде вивчатись, які основні навички та вміння мають бути вдосконалені, який результат є очікуваним на кінець уроку) та обрати найбільш ефективні для досягнення поставлених цілей методи та форм роботи.

Окрім звичної роботи над музичними творами на заняттях з ансамблю слід приділяти увагу грі гам, читанню з листа, перегляду відеозаписів видатних виконавців. Також внести деяку різноманітність в освітній процес допоможуть уроки з елементами колективної імпровізації. Наприклад, можна розпочати з імпровізації на одному звуці, змінюючи такі його параметри як динаміка, ритм, тембр. Без сумнівів, провідну роль в цьому процесі повинен займати викладач, допомагаючи та направляючи учасників ансамблю.

Приклад плану уроку з ансамблю:

- 1) Організаційні моменти (підготовка нот, настройка інструментів) – 5 хв.
- 2) Розігрування – 5 хв.
- 3) Робота над запланованим репертуаром – 25 хв.
- 4) Варіативна частина уроку (гра вправ для покращення синхронності, читання з листа, імпровізація, перегляд та обговорення відеозаписів видатних виконавців, повторення вже вивченого репертуару тощо) – 10 хв.

Також, надзвичайно важливим є проведення підсумкових уроків, на яких ансамблісти в умовах, наближених до концертного виступу, виконують вивчену програму та разом з викладачем аналізують своє виконання.

Підбір репертуару для ансамблю гітаристів

Роль репертуару в процесі навчання важко переоцінити, на його основі накопичуються музично-теоретичні знання, вдосконалюються виконавські навички, від вдалого підбору творів залежить зріст майстерності учасників ансамблю та перспективи його розвитку.

Безумовно, підбір репертуару для ансамблю гітаристів являє собою неабияку складність. В знаки дається нестача оригінальних творів для починаючих гітаристів. Важливе значення в цьому випадку набуває вміння викладача зробити своє власне перекладення музичного твору, або скорегувати партії вже існуючого. При доборі репертуару особливу увагу слід приділяти реалізації принципів послідовності та поступовості освоєння музичного матеріалу, технічної та художньої доступності його з врахуванням вікових особливостей та рівня фахової підготовки учнів. На початку навчального року бажано брати в роботу більш легкий репертуар (твори в зручних для виконання тональностях, невеликі по об'єму, з нескладним ритмічним малюнком). До навчального репертуару ансамблю гітаристів слід включати різні за жанрами, формами та стилями музичні твори, зокрема твори українських композиторів.

У різні роки в Україні збірки ансамблевих творів (як авторських, так і перекладень) друкували відомі гітаристи та викладачі Аліна Бойко («Гітара в ансамблі», «Ансамблі для домри (скрипки) та шестиструнної

гітари»), Вікторія Куликовська («Дуети для шестиструнних гітар»), Ольга Черепович, Лілія Герасимчук, Тетяна Ковальова («Ой, заграймо, музиченьки!»), Ольга Шевченко («Ансамблі для гітар»), Володимир Панюс («Україно»), Вадим Пархоменко, Надія Лук'янова («Граймо разом!») та інші.

Репертуар ансамблю гітаристів має сприяти збалансованому розвитку особистості учнів, здатних до самостійної, творчої діяльності. Отже, ансамблевий репертуар повинен відповідати наступним вимогам:

- мати виховний характер;
- бути високохудожнім;
- відповідати віковим особливостям учнів;
- відповідати виконавським можливостям учнівського колективу;
- бути різноманітним за характером, формою, змістом;
- сприяти закріпленню або набуттю певних виконавських навичок;
- пробуджувати та підтримувати стійкий інтерес до музичного мистецтва.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрушко А. Музичні нотатки II. Легкі п'єси для класичної гітари. Львів : Галицька видавнича спілка, 2021. 60 с.
2. Бойко А. Ансамблі для домри (скрипки) та шестиструнної гітари. Київ, 2009. 108 с.
3. Бойко А. Гітара в ансамблі (дуети, тріо, квартети гітар). Київ, 2019. 104 с.
4. Вітошинський Л. Про мистецтво гри на гітарі [пер. з німецької Л. Мельник]. Львів : БаК, 2006. 284 с.
5. Доценко В. І. Методика підготовки гітариста-виконавця: навч. посіб. Харків: СПДФО Мосякін В. М., 2005. 164 с.
6. Лук'янова Н. Граймо разом! П'єси та аранжування для гітарних ансамблів. Київ, 2019. 24 с
7. Михайленко М. П. Про гітару та гітаристів. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 368 с.
8. Чеченя К. Мій острів – гітара. Київ : Муз. Україна, 2015. 192 с.
9. Forrest A. Forrest guitar ensemble. URL: <https://www.forrestguitarenssembles.co.uk> (дата звернення: 10.04.2023)
10. Stachak T. Gitara pierwsza klasa. Euterpe, 2009. 125 p.
11. Thorlaksson E. The Guitar School. URL: <https://classical-guitar-school.com> (дата звернення: 10.04.2023)

Навчальне видання

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ В КЛАСІ ГІТАРИ

Методичні рекомендації

Автор-укладач:

Половинка Ірина Олександрівна

Відповідальна за випуск Гончарова О.М.

Видається в авторській редакції

Обласний навчально-методичний центр підвищення кваліфікації
працівників культосвітніх закладів

